

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

УДК.:687.391.7.

**УЛУТТУК ОЙМО-ЧИЙМЕЛЕРДИН КӨПТӨГӨН ТҮРЛӨРҮН АЛУУДА
КОМБИНАТОРИКА ПРИНЦИПТЕРИН КОЛДОНУУ**

Токторбаева Э.И., т.и.к., «Жеңил өнөр жайынын технологиялары» кафедрасынын доценти, ОшТУ, e-mail: altin-28@mail.ru

Аннотация: Бул макалада орнаменттер жөнүндө маалыматтар жана орнаменттердин түрлөрүн түзүүдө комбинаторика принциптерин колдонуу ыкмалары каралган.

Ачкыч сөздөр: Улуттук оймо-чиймелер, кийим, мода, геометрикалык фигуралар, комбинаторика, сапат, талаптар.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ КОМБИНАТОРИКИ ПРИ ПОЛУЧЕНИИ
РАЗНОВИДНОСТЕЙ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОРНАМЕНТОВ**

Токторбаева Э.И., к.т.н., доц. кафедры «Технологии лёгкой промышленности» ОшТУ, e-mail: altin-28@mail.ru

Аннотация: В статье рассмотрено информация об орнаментах и способы создания разновидностей орнаментов с использованием принципов комбинаторики.

Ключевые слова: Национальные орнаменты, одежда, мода, геометрические фигуры, комбинаторика, качество, требования.

**USING THE COMBINATORICAL PRINCIPLES IN OBTAINING TYPES OF NATIONAL
ORNAMENTS**

Toktorbaeva E.I., Ph.D., Assoc. of "Technology of light manufacturing" Department, Osh Technical University, e-mail: altin-28@mail.ru

Annotation: The information about ornaments and the ways of designing types of ornaments by using combinatorial principles are considered in this article.

Key words: National ornaments, clothes, fashion, geometric, figures, combinatorics, quality, requirements

Ар бир доордун жана ар бир тарыхый мезгилдин өзүнө мүнөздүү формасы жана бычымы, кийимдин кооздук жасалгасы жана материалдары, предметтердин тобу кийимге жараша колдонулган. Кийим ошол доордун, мамлекеттин, маданияты жана экономикасы тууралуу, адамдын коомдогу абалы, анын кайсыл тапка тиешелүүлүгү тууралуу маалымат берип турган. Кийимди кооздо үчүн курчап турган жаратылыштагы өсүмдүктөрдү, жаныбарларды элестетип турган татаал эмес сүрөттөр менен жасалгалашкан. Кооз, сапаттуу кийимдерди чыгаруу, аларды жасалгалоо маселеси азыркы кезде да актуалдуулугун жоготкон жок. О.э. азыркы убакта көптөгөн улуттук мамлекеттер үчүн дагы кийимдеги фольклорду, маданиятты жана улуттук салттарды калыбына келтирүү актуалдуу проблема бойдон калууда.

Кыргыздардын улуттук кийимдеринде, буюмдарында оймо-чиймелер өзгөчө орунду ээлегени баарыбызга белгилүү. Кыргыз оймо-чиймелери көчмөн элдердин турмуш-тиричилиги менен жанаша өнүгүп – өсүп келген. О.э. оймо-чиймелерди кийимдердин жана буюмдардын бетине түшүрүү бир топ машакаттуу иш. Бул татаалдыктарга карабастан акыркы жылдары оймо-чиймелер менен кооздолгон кийимдердин ассортименттерин кеңейтүү боюнча тигүү цехтери, тигүү областында иштеген адистер жана ууз чеберлер өтө чоң аракеттерди жасап жатышат. Көп материалдык чыгымдарды талап кылган мындай кийимдерди долбоорло жана даярдоо өтө татаал жана эмгекти көп талап кылган процесс. Ушул кезде кыргыз оймо-чиймелери түшүрүлгөн кийимдер, буюмдар чет өлкөлүктөрдүн дагы кызыгуусун артырууда.

Көптөгөн жылдар бою керектөөчүлөр мындай кийимдерди той тамашада жана укмуштуудай көрүнүштөгү аренанын кызматкерлери, сахна чеберлери үчүн дайындалган кийимдер деген түшүнүк менен келишкен. Акыркы жылдары кийим түзүү сферасында иштеген адистер мындай кийимдерди модалуу кийимдердин катарына алып чыга алышты. Бул иштердин натыйжасы керектөөчүлөрдүн саймалуу кийимдерге болгон мамилесин түп тамыры менен өзгөрттү. Мындай кийимдердин түрү көбөйгөн сайын алардын сапатына коюлган талаптардын да өсүүсү байкалууда. Ошондуктан оймо-чиймелер менен кооздолгон сапаттуу, ыңгайлуу жана заманбап талаптарга жооп берген кийимдер менен керектөөчүлөрдү камсыз кылуу үчүн көргөзмөлөр, конкурстар, фестивалдар, тегерек столдо баарлашуу жана тажрыйба алмашуулар уюштурулуп келет.

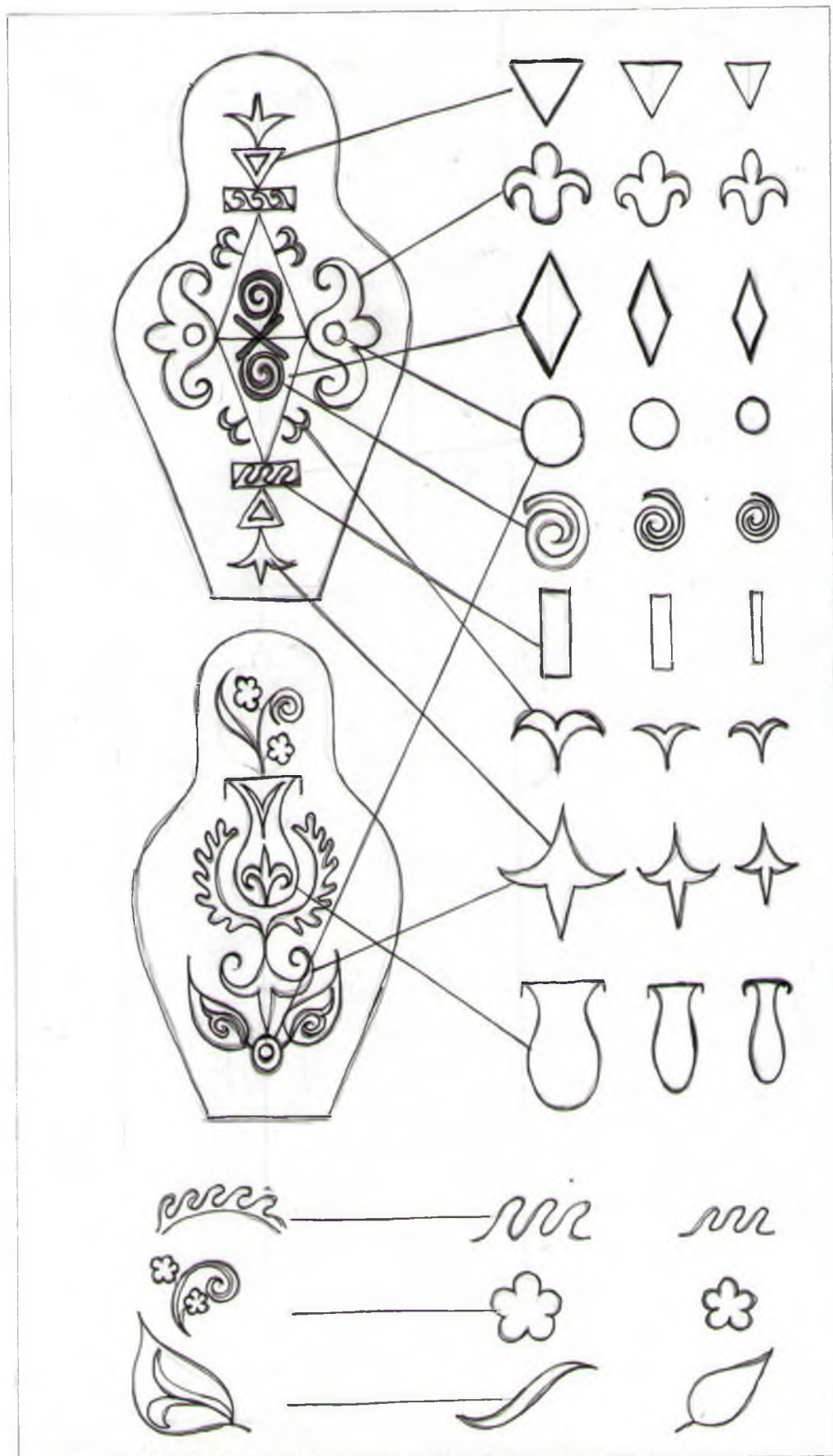
Улуттук оймо-чиймелердин тилин чечмелөө, мааниси жана колдонулушу боюнча көптөгөн илимий изилдөөлөр жүргүзүлгөн жана жүргүзүлүп келет. Орнамент латын сөзүнөн которгондо “жасалгалоо” дегенди түшүндүрөт. Орнаменталдык композициялар өзүнүн мааниси боюнча өтө бай жана көптөгөн милдеттик кызматка ээ: ойду түшүндүрүүчү, ырым-жырымдык, утилитардык жана стилистикалык. Оймо-чиймелер кооздонун эң бир таасирдүү каражаты дагы болуп эсептелет ошону менен бирге ал ар түрдүү жана терең мазмундар менен толтурулат. Оймо-чиймелерде статика жана динамика, контраст жана нюанс, симметрия жана ассиметрия композициялык каражаттардын аракеттерин жана алардын таасирдүү мүмкүнчүлүгүн байкоого болот. Оймо-чиймелер кийимдин үстүнкү беттин кооздоодон башка, кийимдин формасын да ачып көрсөтө алат, себеби саймалардын мүнөзү жана аны түзүү принциптери кийимдердин композициясында чоң милдетти аткарат. Ошондой эле оймо-чиймелердин өзү композициялык түзүлүштүн абдан ирээттелген математикалык так түрүн көрсөтөт.

Азыркы убакта жогоруда айтылган кийимдерди даярдоодо керектөөчүлөрдүн оймо-чиймелердин өзгөчө түрлөрүнө басым жасаганын жана талаптар жогору экенин байкоого болот. Саймалардын өзгөчө (стандарттык эмес түрүн) түрүнүн көптөгөн варианттарын иштеп чыгууда эң эффективдүү болуп комбинаторика принциптери эсептелет.

Комбинаторика – деп татаалдыгы ар кандай деңгээлде болгон кайталануучу элементтердин аныкталган санынан көп варианттуу объекти түзүүнүн универсалдуу усулдук принциптерин түшүнсөк болот. Бирок, объектин элементтери сандар, чекиттер, фигуралар, кесиндилер, ал эми кийимдерди долбоорлодо ар түрдүү бөлүктөр, кооздонун элементтери болушу мүмкүн.

Комбинаторика принциптерин колдонуу менен жөнөкөй геометриялык фигуралар (ромб, үч бурчтук, айлана, квадрат) менен контурлары ийри сызыктуу элементтерди айкалыштырып оймо-чиймелердин көптөгөн варианттарын алуу жолдору көрсөтүлгөн (сүр. 1). Ошондой эле көп түрдүү орнаменталдык композициядан оймо-чиймелердин эң эле типтүү элементтерин бөлүп алууга да болот (сүр. 2).

Иштелип чыккан оймо-чиймелердин варианттары кийимдерди, буюмдарды өзгөчө түрдөгү саймалар менен кооздоодо колдонулушу мүмкүн. Ошондой эле улуттук оймо-чиймелер менен кооздолгон кийимдерди даярдоонун үстүнөн иштеп жаткан адистер жана ишканалар үчүн эң жакшы көрсөтмө курал жана буйрутма алууда орнаменттердин түрүн тандоо убактысын үнөмдөө максатында колдонулушу мүмкүн.

Сур.2 Оймо-чиймелерди типтүү элементтерге бөлүү

Адабияттар:

1. Пронин Е.С. Комбинаторный практикум. М.:1997
2. Токторбаева Э.И., Лопасова Л.В. “Проектирование изделий из натурального меха с использованием приципов комбинаторики” // Швейная промышленность – 2002-№ 4, с.22.
3. Дзахмишева И.Ш. Разработка метода формирования рациональной структуры ассортимента, форм и конструкции женской одежды народов северного Кавказа: Автореф.Дис. к.техн. наук. –М., 1998.-26 с.